

СТІЙКІСТЬ ТА ЦИКЛИЧНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В АР КРИМ

Лебедєв К.А. – д.е.н., доцент

ПФ НУБіП України «Кримський агротехнологічний університет»

У статті за багаторічними даними визначено закономірності у зміні стійкості та у прояві циклічності розвитку зернового господарства, які обумовлюють його динаміку та визначають вплив на стан і ефективність виробництва зерна.

***Ключові слова:** стійкість, циклічність, виробництво, зерно, закупки, зернове господарство, структура.*

Постановка проблеми. Проблема збільшення обсягів і підвищення стабільності виробництва зерна є однією з ключових в народногосподарському комплексі, тісно пов'язаних з національною безпекою. Разом з тим проблема має чітко виражений регіональний аспект, обумовлюваний як розширенням прав, так і зростаючою відповідальністю регіонів за забезпечення населення продуктами харчування за доступними цінами.

Агропромисловий комплекс АР Крим розвивається в дуже своєрідному середовищі. Це в певній мірі стосується і розвитку зернового господарства. Внаслідок нестабільного виробництва зерна, наростаючих ускладнень з його закупками різко знизився рівень забезпеченості потреб в ньому, що особливо негативно вплинуло на стан галузі тваринництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробка та практична реалізація заходів, спрямованих на забезпечення в перспективі достатніх обсягів валових зборів зернових, можуть бути успішними за умови всебічного вивчення тенденцій розвитку зернового господарства в АР Крим. Зрозуміло, що при цьому слід максимально враховувати ті наробки, які вже є надбанням економіки зернового господарства. Найбільш повно вони викладені у працях В. Бойка, П. Гайдуцького, М. Зубця, М. Куліша, М. Лобаса, Л. Худолій, П. Саблука, М.Шикули, О. Шпичака та інших дослідників. В останній час значно збільшилося число публікацій, в яких аналізується стан виробництва зерна в регіонах. Проте чимало питань залишаються малодослідженими як на державному, так і на регіональному рівнях.

Епізодичний характер мають публікації, присвячені довгостроковим тенденціям розвитку зернового господарства, а тим більше з позицій стійкості і особливо циклічності виробництва. Існують протилежні точки зору на найбільш прийнятне співвідношення продовольчих і фуражних культур у структурі зернових. Тільки розгортається вивчення впливу на стан виробництва зернових різних варіантів реструктуризації підприємств на основі приватизації землі та майна.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб за багаторічними даними визначити закономірності у зміні стійкості та у прояві циклічності розвитку зернового господарства, які обумовлюють їх динаміку, ініціювати проведення експериментів з удосконалення механізму господарювання та визначити їх вплив на стан і ефективність виробництва зерна з використанням одержаних результатів в розробці програм розвитку аграрного сектору АР Крим.

Результати дослідження. При аналізі стану вивчення проблем розвитку зернового господарства можна побачити, що економічна наука завжди приділяла їм першочергову увагу, і у відповідності до спрямованості дослідження здійснюється ретроспективний аналіз питань оптимізації структури зернового господарства, сталості та циклічності його розвитку.

Структура посівних площ зернових культур і валових зборів зерна небезпідставно розглядається як один з визначальних факторів ефективності його виробництва і подальшого використання. Аналіз публікацій з даної проблематики за період понад 50 років переконливо свідчить про суттєві розбіжності в поглядах на вихідні принципи оптимізації структури посівів.

Тривалий час у авторів численних публікацій і розробників програм розвитку зернового господарства домінував погляд про доцільність різкої зміни у співвідношенні продовольчих і фуражних культур на користь фуражних, зокрема за рахунок значного скорочення площ під озимою пшеницею.

Структура зернових формується під значним впливом регіональних особливостей, зокрема питомої ваги продовольчого зерна в загальних його витратах; рівня виробництва зерна і забезпеченості ним в розрахунку на душу населення; розміру та структури експорту зернових, ефективності виробництва окремих зернових культур і кон'юнктури зернового ринку; темпів поширення ґрунтозахисних систем землеробства, виведення еродованих земель зі складу ріллі та їх залуження; рівня технічної забезпеченості сільського господарства; стану сівозмін; вимог екологізації виробництва. Провідні позиції в зерновому господарстві України, а тим більше в умовах АР Крим, в структурі посівних площ і особливо валових зборів повинні належати озимій пшениці, на другому місці повинен бути ячмень.

Поряд із збільшенням валових зборів зернових, підвищенням якості зерна першочергове значення має підвищення сталості зернового господарства. Сталість зернового господарства пов'язана з одним фундаментальним явищем – циклічністю розвитку. Методологічною основою є два наступних положення: 1) циклічність властива системам різного рівня, в тому числі економічним; 2) характер циклічності розвитку економічних систем зумовлюється сукупною дією як суспільних, так і природних факторів.

Велике значення має також оптимізація структури посівних площ. При обґрунтуванні напрямків її удосконалення слід враховувати широку сукупність факторів, серед яких одне з провідних місць належить ефективності виробництва окремих зернових культур.

Загальний стан ефективності зернового господарства теж характеризується наростанням негативних тенденцій. Виробництво зернових завжди відрізняв високий рівень прибутковості. Проте в останні роки він неухильно зменшувався. Підкреслюючи особливе значення урожайності в системі факторів, які визначають рівень ефективності, слід зазначити: аж ніяк не можна недооцінювати і фактор витрат, рівень їх окупності продукцією.

Виключно важливе значення для теорії і особливо для практики має визначення тенденцій у зміні коефіцієнтів варіації в часі. Наші дослідження дають підстави для такого висновку: в наслідок підвищення інтенсивності виробництва зернових, що знаходило своє відображення в підвищенні рівня урожайності, варіація показників урожайності по групі зернових та їх валових зборів мала чітко виражену тенденцію до зменшення.

Суттєве значення має така обставина: по окремих культурах, а особливо по озимій пшениці, варіація урожайності істотно відрізняється від варіації валових зборів, що пояснюється значним коливанням посівних площ. Тому слід розрізняти поняття «сталість урожайності» і «сталість валових зборів».

В процесі досліджень було встановлено факт циклічності у зміні рівнів коливання урожайності по підперіодах. Найбільш чітко він проявився у зміні показників урожайності кукурудзи. При загальній тенденції підвищення сталості врожаїв кукурудзи відбувалося чергування підвищених або знизених показників варіації.

При розгляді циклічності один з головних висновків, зроблений нами на підставі вивчення багаторічних даних, полягає в тому, що характер циклічності виробництва в сільському господарстві докорінно відрізняється від закономірностей прояву циклічності в промисловості.

І хоч немає єдності поглядів на матеріальну основу циклічності в сільському господарстві. Цикл у виробництві зернових складається з двох фаз: пониженої та підвищеної урожайності. В межах всього періоду було виділено три за-вершених цикли, а також початок четвертого.

Безумовно, увагу привертає дуже істотний вплив природних факторів, які зумовлюють чергування фаз пониженої та підвищеної урожайності в межах циклу, про що переконливо свідчить такий факт: навіть при чіткій тенденції підвищення рівня урожайності в межах досліджуваного періоду її середня величина у фазі пониженої урожайності наступного циклу була помітно нижчою, ніж у фазі підвищеної урожайності попереднього циклу.

В нашому дослідженні встановлено різну довжину фаз і циклів, причому вони істотно відрізнялися в залежності від того, стосовно якої культури визначалися більш та менш сприятливі періоди.

Розрахунок коефіцієнтів варіації всіх зернових по фазах дає підстави для такого висновку: сталість врожаїв у фазах більшої сприятливості природних умов була помітно більшою в порівнянні з фазами відносної несприятливості цих умов. Особливо великою ця різниця була в першому

циклі, в якому в першій фазі коефіцієнт варіації дорівнював 31,8%, а в другій – 12,1%.

За даними про урожайність було вивчено характер прояву циклічності в об'єктах, які перебувають в різних природно-економічних умовах, а також істотно відрізняються рівнями культури землеробства та забезпеченості матеріально-технічними ресурсами. Було використано дані про урожайність всіх зернових і зернобобових по Україні, в АР Крим. Тенденції у зміні урожайності, як і абсолютні її рівні, по Україні і в АР Крим дуже близькі або ж практично повністю співпадають (коефіцієнт парної кореляції склав 0,96). Коефіцієнт парної кореляції між урожайністю по АР Крим, який дорівнює 0,79, переконливо свідчить, що і при високій культурі землеробства характер циклічності аналогічний тому, який формується в середньому по АР Крим і навіть в Україні.

Дослідженнями встановлено, що зернове господарство потребує державної підтримки, проте механізми доведення її до селянина мають бути більш раціональними. Держава не повинна сковувати ініціативу товаровиробника, зв'язуючи його різного роду контрактами обов'язкових поставок продукції по фіксованих цінах.

В нових умовах господарювання держава має сприяти всіма засобами тому, щоб селянин більш ефективно використовував потенціал кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринку для підвищення ефективності зернового господарства. Кошти ж, які виділені в бюджеті сільськогосподарському товаровиробникові мають безпосередньо направлятися йому, а не через підприємства інших галузей, бо ефект такої підтримки для села дуже низький.

Нами встановлено, що прогноз розвитку зернових ринків базується на: оцінці стану ринків зерна і зернопродуктів на національному рівні; встановленні тенденцій, що мають місце в даний час і, вірогідно, очікуватимуться в перспективі; виявленні внутрішньо- і міжгалузевих диспропорцій, які можуть впливати на формування ринку; виборі найбільш вірогідних варіантів розвитку ситуацій на ринку.

Прогноз кон'юнктури ринку включає: визначення ємності ринку зерна на базі сумарного попиту; визначення сумарної пропозиції; встановлення коефіцієнта співвідношення кінцевих запасів і сумарного споживання як індикатора очікуваної цінової кон'юнктури на конкретних ринках; визначення тенденцій розвитку цінової кон'юнктури і величини цін внутрішнього ринку.

В основу прогнозування кон'юнктури ринків на короткострокову і на більш віддалену перспективу нами покладено метод розрахунку матеріальних балансів по кожному окремому зерновому ринку. Це на даному етапі один з найбільш застосовуваних у світі методів моделювання ситуацій на ринках. Оскільки цінова кон'юнктура є похідною від співвідношення сумарного попиту і пропозиції, то маючи їх розрахунок, можна прогнозувати тенденції і самі рівні цін на перспективу.

Висновки. 1. Узагальнення пропозицій науковців щодо оптимізації співвідношення продовольчих і фуражних культур свідчить, що переважна більшість дослідників схилилися до доцільності значного скорочення питомої ваги продовольчих і підвищення питомої ваги фуражних культур. Нами послідовно відстоюється точка зору про провідне місце озимої пшениці в структурі посівів зернових: збереження цієї культури створює передумови для підвищення ефективності всього зернового господарства.

2. Особливість циклу в сільському господарстві, на відміну від промисловості, полягає в тому, що він включає не чотири, а дві фази: підвищеної та зниженої урожайності. Циклічність розвитку зернового господарства зумовлюється дією природних факторів. Проте на особливості фаз і циклів істотно впливають і економічні фактори.

Список використаних джерел:

1. Єрмаков О.Ю. Формування та функціонування регіонального ринку зерна / О.Ю. Єрмаков, О.А.Нечипоренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2005. - Вип. 1(29). - С. 9-18.
2. Лищенко М.О. Ціни на зерно та збалансованість зернового ринку / М.О. Лищенко // Вісник СНАУ. Серія. “Економіка і менеджмент”. - 2004. –Вип. 8(15). - С. 133-138.
3. Орехівський В.Г. Маркетингова концепція виробництва зерна / В.Г. Орехівський // Науковий вісник Національного аграрного університету. –1999. – Вип. 18. – С. 85-88.
4. Шиян В.И. Методологические основы формирования теории цикличности развития сельскохозяйственного производства / В.И. Шиян, В.А. Слаута // Бизнес-информ. – 1998. - №20. – С. 32-34.

Лебедев К.А. Устойчивость и цикличность производства зерна в АР Крим.

В статье по многолетним данным определены закономерности в изменении устойчивости и в проявлении цикличности развития зернового хозяйства, которые обуславливают его динамику и определяют влияние на состояние и эффективность производства зерна.

Ключевые слова: устойчивость, цикличность, производство, зерно, закупки, зерновое хозяйство, структура.

Lebedev K.A. The stability and cyclicity of manufacture of a grain in the Crimea.

On the long-term data laws in change of stability and in display of cyclicity of development of grain husbandry which its dynamics and determine influence on condition and production efficiency of grain are determined.

Key words: stability, cyclicity, manufacture, grain, purchases, grain husbandry, structure.